

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/fotografia/102543,Portrecista-powstania-Eugeniusz-Lokajski.html>

Eugeniusz Lokajski w składzie reprezentacji Polski podczas meczu lekkoatletycznego Belgia - Polska w Brukseli, lipiec 1935 r. Fot. ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego

ARTYKUŁ

Portrecista powstania. Eugeniusz Lokajski

OKRES HISTORYCZNY

(1939-1945) II wojna światowa

Autor: AGNIESZKA SZAJEWSKA 03.08.2023

Jak opisać Powstanie Warszawskie? Niewielu jest dziś ludzi, którzy pamiętają te wydarzenia. Niewiele jest miejsc, które choćby przypominają stolicę w 1944 r. Wszystko zamarło na zdjęciach pozostających świadectwem tamtych dni.

Jednym z najwybitniejszych fotografów powstańczych był Eugeniusz Lokajski. To właśnie jego obrazy należą do najbardziej znanych i rozpoznawalnych świadków historii Powstania. Udokumentował on wydarzenia pomiędzy 1 sierpnia a 25 września (wtedy zginął) na ponad ośmiuset zdjęciach (tyle udostępnił w bibliotece cyfrowej Muzeum Powstania Warszawskiego).

Praca fotograficzna Lokajskiego jest dziś nieocenionym źródłem informacji o ludziach i wydarzeniach; często również jedynym dowodem obecności tych osób w Warszawie w czasie powstania. Fotografia samego Lokajskiego z kotkiem, wykonana jego aparatem, zdjęcie Różyczki Goździejewskiej – najmłodszej sanitariuszki, i wiele innych materiałów, stanowią istotne źródło historyczne.

Ppor. Eugeniusz Lokajski "Brok" stojący z kotkiem na podwórzu gmachu dawnego Towarzystwa Ubezpieczeń "Rosja" przy ulicy Marszałkowskiej 124/128 (fragment), domena publiczna

Ważnym dokumentem i jednocześnie źródłem inspiracji dla samych powstańców okazał się film upamiętniający zdobycie budynku PAST-y przy ul Zielnej 37/39 przez powstańców Batalionu „Kiliński”. Dnia 21 sierpnia 1944 r. film ten miał swoją premierę w kinie Palladium i wywołał wśród oglądających prawdziwą euforię.

W zbiorze fotografii i filmów znalazły się obrazy ze ślubów, pogrzebów, walk ulicznych, piwnic i opustoszałych,

zrujnowanych piwnic. Wielu powstańców wspomina nauczyciela sportowego, który robił zdjęcia walk i codziennego życia Warszawy w tym czasie. Na jego zdjęciach znaleźli się między innymi: Jan Łompierz „Matejko” (na fotografii ze szpitala przy ul. Moniszki 11), Bożena Pawłowska „Magda” (na zdjęciu dziewczyna z lusterkiem), Zbigniew Olszewski „Sęp” (zdjęcie walczących z pierwszych dni powstania).

Olimpijczyk z aparatem

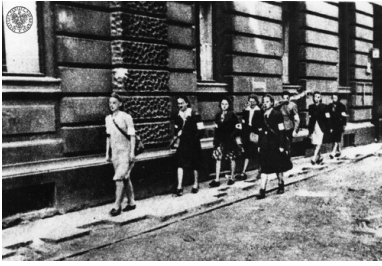
Eugeniusz Lokajski przed wojną był sportowcem. Odnosił sukcesy jako wszechstronny lekkoatleta. Początkowo startował w zawodach pięcioboju i dziesięcioboju. W 1935 r. zdobył srebrny medal w pięcioboju na mistrzostwach świata w Budapeszcie. Spróbował wszystkiego, aby ostatecznie znaleźć dyscyplinę, w której był najlepszy. W 1936 r. ustanowił rekord Polski w rzucie oszczepem i wystartował w tej konkurencji na olimpiadzie w Berlinie. Na treningu przed zawodami olimpijskimi uzyskał rezultat 73,27 m, co było trzecim, wynikiem na świecie. Niestety kontuzja uniemożliwiła Lokajskiemu zdobycie wtedy medalu.

Eugeniusz Lokajski podczas przedolimpijskich zawodów lekkoatletycznych w Warszawie, czerwiec 1936 r. Fot. ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego

We wrześniu 1939 roku trafił do niewoli sowieckiej w okolicach Brześcia, ale szczęśliwie udało mu się zbiec. Po licznych perypetiach wrócił do Warszawy, gdzie założył zakład fotograficzny w mieszkaniu matki przy ulicy Łuckiej 2. Uczył też młodzież jako instruktor sportowy. Grupa trenowała często w Parku Skaryszewskim.

Od 1943 r. Lokajski należał do AK, a w Powstaniu Warszawskim walczył w szeregach kompanii sztabowej „Koszta” w Śródmieściu Północnym. Jego największą zasługą było jednak dokumentowanie wydarzeń, w których miał szansę uczestniczyć.

**Partol sanitarny z Zofią Lejmbach
ps. „Róża”. Fot. z zasobu AIPN,
Eugeniusz Lokajski ps. „Brok”**

**Powstańcza kuchnia polowa. Fot.
z zasobu AIPN, Eugeniusz
Lokajski ps. „Brok”**

* * *

Eugeniusz Lokajski zginął, jak wielu powstańców, zasypany gruzami. 25 września poszedł do zakładu fotograficznego przy ul. Marszałkowskiej 129, skąd chciał zabrać klisze do robienia zdjęć powstańcom. Dowództwo, przewidując koniec walk, wydało Lokajskiemu rozkaz wykonywania fotografii do fałszywych kenkart. Bomby spadły na budynek chwile po tym, jak wszedł do środka. Relację z tego wydarzenia przedstawił Jan Gozdawa-Gołębiowski „Dziryt”, który widział całe zdarzenie. Miał razem z Lokajskim wejść do środka, lecz był zbyt zmęczony i został na zewnątrz.

Siostra Lokajskiego Zofia Lokajska-Domańska „Zocha”, która była łączniczką w postaniu, pochowała brata dopiero w maju 1945 r., kiedy ciało zostało odkopane z gruzów i złożone na warszawskich Powązkach. To

dzięki niej znamy dziś większość zdjęć powstańczych Eugeniusza. Na krótko przed śmiercią przekazał on Zofii pudełko z kliszami i prosił o ich przechowanie.

COFNIJ SIĘ